

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-46>

УДК 378:364-43:316.7:005.336.2

Курінна Л.В.

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради**ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

Анотація. У статті представлено результати діагностики стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. Розглянуто критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний та рефлексивний), за якими відстежувався рівень сформованості досліджуваного явища, показники, що конкретизували ці критерії, а також методики діагностики. У ході діагностики мотиваційно-ціннісного критерію було відстежено такі показники – рівень мотивації до здійснення соціокультурної діяльності, рівень внутрішньоособистісної потреби у формуванні соціокультурної компетентності, спрямованість культурно-ціннісних орієнтацій; когнітивного критерію – рівень ознайомленості з нормами поведінки в іншомовному середовищі, рівень обізнаності щодо соціокультурної компетентності; комунікативного критерію – рівень міжособистісної взаємодії з представниками різних культур, рівень ко-мунікативних схильностей, рівень комунікативного контролю; рефлексивного критерію – рівень здібностей до рефлексії, рівень рефлексивності особистості.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, соціальний працівник, діагностика, критерій, показник, рівень.

Kurinna Liudmyla

Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council**DIAGNOSTICS OF THE STATE OF FORMATION OF SOCIAL AND CULTURAL
COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL WORKERS**

Summary. The results of diagnostics of the social and cultural competence of future social workers are presented in the Article. The criteria (motivational and value, cognitive, communicative and reflexive) were examined, which were used to monitor the level of formation of the phenomenon under study, indicators that specify these criteria, as well as diagnostic methods. In the course of diagnostics of the motivational and value criterion, the following indicators were monitored: the level of motivation to carry out social and cultural activities, the level of interpersonal need for the formation of social and cultural competence, the focus of cultural and value orientations; cognitive criterion is the level of awareness with the standards of conduct in a foreign environment, the level of awareness of social and cultural competence; communicative criterion is the level of interpersonal interaction with representatives of different cultures, the level of communicative inclinations, the level of communicative control; the reflexive criterion is the level of ability to reflect, the level of personality reflexivity. In order to identify the state of social and cultural competence of future social workers, an appropriate diagnosis was carried out. The study involved students of I-IV courses of specialty 231 "Social work" of the first (bachelor) level of education from such educational institutions as: Khortytsia National Academy, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Kharkiv Humanities and Pedagogical Academy. According to the results of diagnostics, the following data were obtained: a high level was found in 17,2% of future social workers, an average level – in 53,8% of respondents, a low level – in 28,9% of the examined. The characteristic of levels of formation of social and cultural competence of future specialists in social work is presented. The results showed the necessity of introducing and experimental verification of the system of measures for the formation of social and cultural competence of future social workers in the process of vocational training.

Keywords: social and cultural competence, social worker, diagnostics, criterion, indicator, level.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми формування соціокультурної компетентності особистості зумовлена тим, що українська держава висуває високі вимоги до кожного зі своїх громадян. Інтеграція України до сучасного європейського простору актуалізує необхідність володіння кожною людиною низкою знань, умінь, навичок, якостей, необхідних для життя і спілкування у мінливому соціокультурному світі. Громадяни мають знати звичаї, традиції, історію свого та інших народів, уміти налагоджувати конструктивну взаємодію з людьми, толерантно ставитись до представників інших культур, дотримуватись соціальних та культурних норм поведінки, прагнути до самореалізації в суспільстві. Це

все характеризує соціокультурну компетентність як інтегративну особистісну якість.

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшої актуальності набуває проблема формування соціокультурної компетентності саме майбутніх соціальних працівників. Це обумовлюється специфікою їх подальшої професійної діяльності, яка полягатиме у наданні кваліфікованої допомоги різним категоріям осіб – представникам різних культур. Це вимагає від них володіння необхідним обсягом знань, умінь та навичок, професійних і особистісних якостей, таких як гуманність, альтруїзм, відповідальність, комунікабельність, активність, доброзичливість, мобільність тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх спеціалістів досліджували такі науковці: Ю. Безвін, Т. Варянок, Л. Вольнова, О. Гусева, К. Дворак, Н. Дідур, Т. Жукова, І. Закір'янова, Ю. Золотко, Л. Іванченко, О. Квасник, С. Колова, Л. Курінна, Л. Ліпшиць, Ж. Мішаніна, О. Огієнко, С. Пахотіна, Л. Пономаренко, Л. Романовська, Ю. Рябова, Т. Фоменко, С. Шехавцова, М. Baltus, J. Bírová, T. Blyznuuk, L. Carpenter, A. Kazakov, A. Rakhimova, V. Zakirova та інші.

У науковій літературі дослідниками висвітлено результати діагностики стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фахівців різних спеціальностей. Так, К. Дворак досліджувала стан сформованості соціокультурної компетентності у студентів технічного закладу вищої освіти, Т. Жукова – майбутніх учителів, Л. Ліпшиць – майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів, Ж. Мішаніна – майбутніх фахівців з соціальної роботи з сім'єю, Т. Фоменко – майбутніх аграріїв і т. д.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури з проблематики дослідження показав, що науковцями накопичено цінний досвід щодо діагностики стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фахівців різних профілів. Проте незначною є кількість досліджень, що проводились саме серед майбутніх соціальних працівників. Це зумовило необхідність подальшого розроблення даного питання та вибір теми статті.

Мета статті. Головною метою даної роботи є представити результати діагностики стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників за визначеними критеріями та показниками.

Виклад основного матеріалу. Для виявлення стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників було проведено відповідну діагностику. У дослідженні взяли участь 302 студенти I-IV курсів спеціальності 231 «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня освіти з таких освітніх закладів як: Хортицька національна академія (64 особи), Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (56 осіб), Харківська гуманітарно-педагогічна академія (182 особи).

У процесі експериментальної роботи нами було визначено критерії, за якими можна відстежити рівень сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, показники, що конкретизують ці критерії, а також методики діагностики досліджуваного явища.

Критерії, показники та методики діагностики сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників представлено у таблиці 1.

Обробка та аналіз отриманих в ході проведення дослідження результатів дозволили зробити наступні висновки. Досліджуючи стан сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, нами було отримано результати за 4 критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативним та рефлексивним).

За мотиваційно-ціннісним критерієм високий рівень сформованості соціокультурної компетентності виявлено у 16,9% опитаних, середній рівень – у 52,5% респондентів, низький рівень – у 30,6% студентів. За когнітивним критерієм високий рівень сформованості соціокультурної компетентності констатовано у 17,2% майбутніх соціальних працівників, середній рівень – у 57,7% опитаних, низький рівень – у 24,9% досліджуваних. За комунікативним критерієм

Таблиця 1

Критерії, показники та методики діагностики сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників

Критерії	Показники	Діагностичні методики
Мотиваційно-ціннісний	Рівень мотивації до здійснення соціокультурної діяльності	Тест на визначення рівня мотивації особистості до соціокультурної діяльності (за методикою Н. Білоцерківської) (модифікація Т. Фоменко) [6, с. 261–264]
	Рівень внутрішньоособистісної потреби у формуванні соціокультурної компетентності	Анкета щодо визначення внутрішньоособистісної потреби у формуванні соціокультурної компетентності (модифікація автора) [6, с. 253–254]
	Спрямованість культурно-ціннісних орієнтацій	Тест культурно-ціннісних орієнтацій Дж. Таусенда (модифікація Л.Г. Почебут) [4, с. 212–215]
Когнітивний	Рівень ознайомленості з нормами поведінки в іншомовному середовищі	Анкета «Чи знаєте Ви правила поведінки в іншомовному середовищі?» (за методикою Ю. Ніколаєнко) [6, с. 270–271]
	Рівень обізнаності щодо соціокультурної компетентності	Анкета «Визначення рівня обізнаності про соціокультурну компетентність» (модифікація автора) [3, с. 232]
Комунікативний	Рівень міжособистісної взаємодії з представниками різних культур	Діагностика міжособистісної взаємодії (за методикою А. Солодкої) [6, с. 272–274]
	Рівень комунікативних схильностей	Діагностика комунікативних та організаторських схильностей [5, с. 184–185]
	Рівень комунікативного контролю	Діагностика комунікативного контролю (М. Шнайдер) [5, с. 86–87]
Рефлексивний	Рівень здібностей до рефлексії	Анкета на виявлення здібностей до рефлексії [2, с. 245]
	Рівень рефлексивності особистості	Методика визначення рівня рефлексивності (за А. Карповим) [1, с. 45–57]

Джерело: розроблено автором

високий рівень сформованості соціокультурної компетентності зафіксовано у 15,9% респондентів, середній рівень – у 59,7% студентів, низький рівень – у 24,4% майбутніх соціальних працівників. За рефлексивним критерієм високий рівень сформованості соціокультурної компетентності виявлено у 19% респондентів, середній рівень – у 45,2% студентів, низький рівень – у 35,7% майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Узагальнена характеристика рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників за досліджуваними 4 критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативним та рефлексивним) представлена у таблиці 2.

Таблиця 2
Стан сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Мотиваційно-ціннісний	16,9%	52,5%	30,6%
Когнітивний	17,2%	57,7%	24,9%
Комунікативний	15,9%	59,7%	24,4%
Рефлексивний	19%	45,2%	35,7%
Середній показник	17,2%	53,8%	28,9%

Джерело: розроблено автором

Відображені у таблиці 2 результати експериментального дослідження наочно представлено за допомогою гістограм (рис. 1 та 2), які презентують рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників за визначеними критеріями.

Узагальнення результатів дослідження дало змогу зробити наступні висновки. Високий рівень сформованості соціокультурної компетентності виявлено у 17,2% майбутніх соціальних працівників. Цих опитаних характеризує стійка мотивація до здійснення соціокультурної діяльності, до взаємодії з представниками інших культур. Студенти мають внутрішньоособистісну потребу

у формуванні соціокультурної компетентності, яка зумовлюється саме внутрішніми, а не зовнішніми чинниками. Вони орієнтуються на майбутнє, а не на минуле або сучасне, на досягнення швидких значущих результатів. Майбутні фахівці добре ознайомлені з нормами поведінки в іншомовному середовищі, мають високий рівень обізнаності щодо сутності соціокультурної компетентності. Респонденти здатні та готові до міжособистісної взаємодії з представниками інших культур. Характеризуються високим рівнем прояву комунікативних схильностей та комунікативного контролю. Досліджувані мають здібності до рефлексії, їм притаманний високий рівень рефлексивності.

53,8% майбутніх фахівців із соціальної роботи мають середній рівень сформованості соціокультурної компетентності. Їх відзначає фрагментарна мотивація до здійснення соціокультурної діяльності, до взаємодії з представниками інших культур. Мають внутрішньоособистісну потребу у формуванні соціокультурної компетентності, проте вона виражена слабо. Студенти орієнтуються на теперішнє, на сучасні події, а не на майбутнє. Опитані частково ознайомлені з нормами поведінки в іншомовному середовищі, мають достатній рівень обізнаності щодо сутності соціокультурної компетентності. Їм властива часткова здатність та готовність до міжособистісної взаємодії з представниками інших культур. Досліджувані мають середній рівень прояву комунікативних схильностей та комунікативного контролю. Майбутні фахівці мають здібності до рефлексії, проте вони потребують удосконалення. Їх характеризує середній рівень рефлексивності.

Низький рівень сформованості соціокультурної компетентності зафіксовано у 28,9% майбутніх соціальних працівників. У цих студентів відсутня мотивація до здійснення соціокультурної діяльності, до взаємодії з представниками інших культур. Внутрішньоособистісна потреба у формуванні соціокультурної компетентності відсутня взагалі або виражена слабо. Респонденти орієнтуються на минуле, дотримуються традицій, мають інтерес до історії, але не прагнуть при цьому враховувати сучасні тенденції розвитку суспільства. Досліджувані недостатньо ознайомлені з нормами поведінки в іншомовному середовищі. Щодо сутності

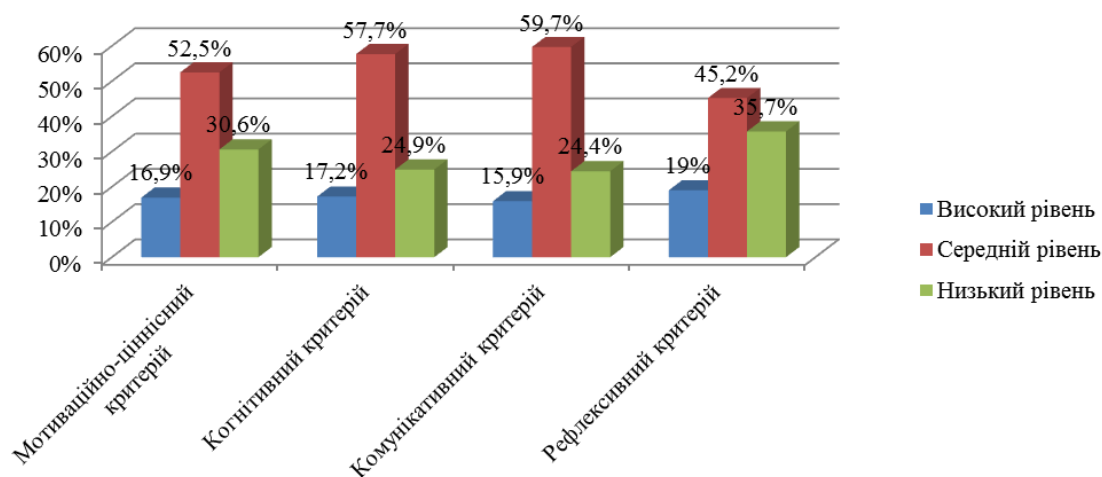

Рис. 1. Рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників

Джерело: розроблено автором

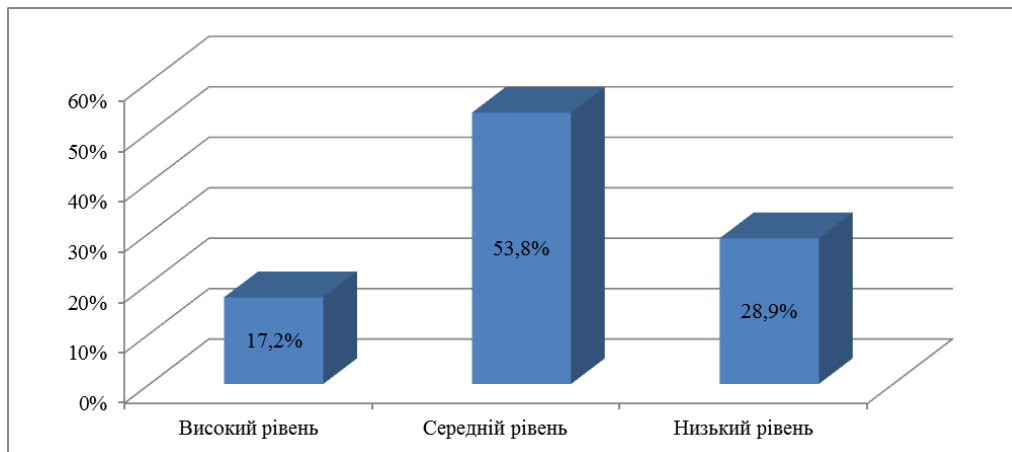

Рис. 2. Стан сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників

Джерело: розроблено автором

соціокультурної компетентності обізнані частково. Майбутні спеціалісти відзначаються відсутністю здатності та готовності до міжособистісної взаємодії з представниками інших культур. Мають низький рівень прояву комунікативних схильностей та комунікативного контролю. Характерним для цих студентів є те, що здібності до рефлексії у них або відсутні взагалі, або сформовані частково. Їм притаманний низький рівень рефлексивності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, результати проведеної діагностики стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників дозволили зробити наступні висновки. Високий рівень виявлено

у 17,2% майбутніх соціальних працівників, середній рівень – у 53,8% опитаних, низький рівень – у 28,9% досліджуваних. Отримані результати засвідчили необхідність впровадження та експериментальної перевірки системи заходів щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Зважаючи на вищезазначене, перспективами подальших наукових досліджень у даному напрямі є впровадження та експериментальна перевірка моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Список літератури:

1. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2003. Т. 24. № 5. С. 45–57.
2. Киливник А.М. Формування культури самоорганізації майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2015. 277 с.
3. Ліпшиць Л.В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Херсонський державний університет. Херсон, 2018. 253 с.
4. Сонин В.А. Психодиагностическое познание профессиональной деятельности : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 407 с.
5. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва, 2002. 340 с.
6. Фоменко Т.М. Формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2018. 332 с.

References:

1. Karpov, A.V. (2003). Refleksivnost kak psikhicheskoe svoystvo i metodika ee diagnostiki [Reflexivity as a mental property and methods of its diagnosis]. *Psychological journal*, vol. 24, no. 5, pp. 45–57. (in Russian)
2. Kylyvnyk, A.M. (2015). *Formuvannia kultury samoorganizatsii maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi profesiinoy pidhotovky* [Formation of culture of self-organization of future primary school teachers in the process of professional training] (PhD Thesis). Khmelnytskyi: Khmelnytskyi National University. (in Ukrainian)
3. Lipshyts, L.V. (2018). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh sudnovodiiv mizhnarodnykh reisiv u protsesi vuvchennia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin* [Formation of social and cultural competence of future navigators of international flights in the process of studying social and humanitarian disciplines] (PhD Thesis). Kherson: Kherson State University. (in Ukrainian)
4. Sonin, V.A. (2004). *Psikhodiagnosticheskoe poznanie professionalnoy deyatelnosti* [Psychodiagnostic knowledge of professional activity]. St. Petersburg: Speech. (in Russian)
5. Fetiskin, N.P., Kozlov, V.V., & Manuylov, G.M. (2002). *Sotsialno-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malyykh grupp* [Social and psychological diagnostics of the development of personality and small groups]. Moscow. (in Russian)
6. Fomenko, T.M. (2018). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh ahraryiv u protsesi vuvchennia humanitarnykh dystsyplin* [Formation of social and cultural competence of future agrarians in the process of studying humanities] (PhD Thesis). Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. (in Ukrainian)